

[7]

Terminologia

Els termes

ELS TERMES: DENOMINACIÓ I NOCIÓ

Els **termes**, unitats bàsiques en terminologia, denominen les nocions d'una determinada àrea del saber, més o menys especialitzada, i designen objectes concrets o abstractes d'una ciència, una tècnica o una activitat especialitzada.

Recurs bibliogràfic

El llibre *La ciencia empieza en la palabra*, de Bertha M. Gutiérrez Rodilla (Ed. Península, 1998), és una obra molt recomanable. A banda de tractar el llenguatge científic i la seva història, aborda en profunditat qüestions de terminologia i estudia les conseqüències de la internacionalització de la ciència i els aspectes lingüístics de la difusió científica. A més a més, ofereix molts exemples pràctics i resulta de lectura força agradable.

Els termes, com les paraules, són unitats lèxiques constituïdes per un component formal (la forma fonètica, morfològica i sintàctica) anomenat **denominació** i per un component conceptual (el significat) anomenat **noció** o **concepte**.

Exemple

El terme *euro* és una unitat constituïda per la denominació "euro" i per la noció 'unitat monetària de la Unió Europea, que es defineix per la suma ponderada de les monedes dels països integrants'.

Un terme, però, a diferència d'una paraula, es considera **transmissor d'una noció especialitzada dins d'una àrea del saber determinada**.

Exemple

Es pot veure la diferència entre *paraula* i *terme* en els exemples següents:

La paraula *camp* designa l'extensió de terreny situat fora de les poblacions dedicada al conreu'

El terme *camp* designa l'espai de cada cara d'una moneda', noció pròpia de la numismàtica.

El terme *camp* designa 'cadascuna de les subdivisions de l'enregistrament d'un fitxer que contenen una informació elemental i, habitualment, indivisible', noció pròpia de la informàtica.

El terme *camp* designa la 'magnitud física mesurable que pren un valor concret a cada punt d'una regió de l'espai, a cada instant de temps', noció pròpia de la física.

Com que un terme és una unitat lèxica inseparable formada per la combinació d'una denominació i una noció, és corrent de fer servir el mot terme tant per referir-se tant

al tot (la unitat lèxica) com a qualsevol de les dues parts (denominació o noció). Perquè l'exposició d'aquesta unitat resulti més planera, s'ha seguit també aquest ús indistint.

Ampliació de continguts

No es pot establir una frontera estricta entre les paraules del llenguatge general i els termes dels llenguatges d'especialitat, ja que formen part d'un conjunt lingüístic continu, que permet el moviment entre tots dos subconjunts lèxics.

D'una banda, una part significativa del vocabulari científic s'ha anat constituint a partir de paraules del llenguatge comú que han agafat un significat especialitzat.

Exemple

En el camp de la informàtica trobem *adreça, desar, estora, graella, memòria, menú, pirata, processar, xarxa...*

De l'altra, hi ha força termes que penetren per vies diverses en la llengua general, de vegades amb un canvi de significat.

Exemples

frens ABS, acceleració, efecte d'hivernacle, capa d'ozó, tendinitis, sobrecàrrega d'abductors, valors a l'alça o moció de censura són termes que els mitjans de comunicació de massa fan arribar a tota la població, de manera que resulten coneguts per a gran part dels parlants.

sinus i cosinus, abscisses i ordenades, metàfora, sonet, equinoderms, rosàcies, estalinisme, balança de pagaments, dolmen o retaule són termes que molts estudiants de secundària coneixen perquè els han hagut d'aprendre.

al·lucinar, idiota, frenètic, histèric o *insecte* són termes que en passar des del seu àmbit d'especialitat fins a la llengua comuna han modificat el seu significat.

Els termes, unitats d'estudi de la terminologia, tenen dos components: un de formal (la denominació) i un de conceptual (la noció).

FORMA DE LA DENOMINACIÓ

En el context de la terminologia, la *denominació* es refereix a la paraula (o grup de paraules) que s'associa a un determinat concepte per formar el terme.

Per complir la seva funció essencial de donar nom a un concepte de manera unívoca, una denominació ha de ser clara, precisa, simple, fàcil de retenir i de pronunciar. Així mateix, ha de ser adequada per referir-se a la noció que designa, sense connotacions o ambigüitats. També ha de respectar les estructures morfològiques, sintàctiques i fonològiques de la llengua en què s'utilitza.

Segons la *forma* que tingui la denominació, un terme pot ser:

[1] una paraula: *acoblador, coixí, ala, anell, aparcament...*

[2] **un conjunt de paraules:** *acoblador acústic, ala delta, anell de testimoni, aparcament d'enllaç, coixí de seguretat, estalvi de pantalla...* Aquests conjunts de mots que funcionen com una unitat s'anomenen **sintagmes travats** o **termes sintagmàtics**.

[3] **una abreviatura:** *s. l.* (societat limitada), *s. p.* (servei públic), *v/* (valor)...

[4] **una sigla:** *ARN* (àcid ribonucleic), *BTT* (bicicleta tot terreny), *DAO* (disseny assistit per ordinador), *VAO* (vehicle d'alta ocupació)...

[5] **un símbol:** *kg* (quilogram), *H* (hidrogen), *€* (euro), *min* (minut de temps)...

[6] **una fórmula:** *H₂SO₄*, *e = mc²*..

Exemple

Podeu veure la forma d'alguns dels termes anteriors en català, castellà, francès i anglès (noteu que un mateix terme pot tenir denominacions diferents en la mateixa llengua):

ca acoblador acústic, *es* acoplador acústico, *fr* coupleur acoustique, *en* acoustic coupler, *acoustical coupler*

ca coixí de seguretat, *es* airbag, *colchón de aire*, *peto de seguridad*, *fr* airbag, *coussin de sécurité*, *coussin gonflable*, *sac gonflable*, *en* air bag, *airbag*

ca ala delta, *fr* deltaplane, *vélideltisme*, *en* hang gliding, *self soaring*, *sky surfing*

ca anell de testimoni, *es* anillo con paso de testigo, *anillo de testigos*, *fr* anneau à jeton, *anneau à jeton circulant*, *en* token passing ring, *token ring*

ca aparcament d'enllaç, *aparcament de dissuasió*, *es* aparcamiento disuasorio, *fr* parc de change, *parc de dissuasion*, *en* park-and-ride

ca disseny assistit per ordinador, *DAO*, *CAD*, *es* diseño asistido por ordenador, *CAD*, *DAO*, *fr* conception assistée par ordinateur, *CAO*, *en* computer-aided design, *computer-assisted design*

ca carril VAO, *es* carril de alta ocupación, *carril para vehículos de alta ocupación*, *carril VAO*, *en* high-occupancy vehicle lane, *HOV lane*

ca àcid ribonucleic, *ARN*, *RNA*, *es* ácido ribonucleico, *ARN*, *RNA*, *en* ribonucleic acid, *RNA*

Les denominacions, formes lingüístiques dels termes, han de ser clares, precises i han de respectar les estructures lingüístiques de la llengua.

FUNCIÓ DELS TERMES

Si ens fixem en la denominació, els termes es classifiquen en diferents categories segons la funció que fan dins de l'oració. Aquestes categories són les mateixes que la gramàtica tradicional fa servir per a les paraules comunes.

Segons la funció que fan dins de l'oració, els termes poden ser:

[1] substantius (excepte els noms propis): *l'lim, cèl·lula fotoelèctrica, algorisme de branca i límit, accident en el trajecte, mans netes...*

[2] adjectius: *adenoïdal, accidentogen, d'alt nivell...*

[3] verbs: *estandarditzar, formatar, esprémer, nodrir...*

[4] adverbis: *per defecte, per persona interposada..*

Ampliació de continguts

Els *noms propis* (de persona o de lloc) no són termes, però sovint en constitueixen l'origen o en formen part (normalment en termes amb forma de sintagma nominal). Aquesta atribució de noms a objectes, fenòmens, propietats, teories, etc., pel desig d'honrar un personatge que ha destacat en una especialitat o que ha fet un descobriment important ha originat un nombre destacable de termes en algunes disciplines científiques, com ara la medicina o la física.

Exemples

àlgebra de Boole i booleà (de George Boole), principi d'Arquimedes, febre de Malta, virus Èbola (nom del lloc del Zaire on va ser detectat), daltonisme (de John Dalton), darwinisme i darwinia (de Charles Darwin)...

També és freqüent que les unitats de mesura o els noms d'alguns elements químics portin el nom d'investigadors:

Exemples

fermi, franklin, curie, weber, einsteini...

En canvi, els articles, els pronoms, les conjuncions o les preposicions no tenen categoria terminològica individualment, tot i que poden formar part de termes complexos. La raó és que per si sols no serveixen per denominar els conceptes especialitzats, sinó per cohesionar els elements de termes amb denominacions compostes.

Exemples

els **sense** sostre, els **sense** papers, la píndola **de** l'endemà, aprofitament **per** torns.

Ocasionalment, algunes interjeccions poden constituir termes.

Exemples

Als seus llocs!, Llestos!, Llestos?, Zero! [termes del món de l'esport]

Exemple

Podeu veure la forma d'aquests termes anteriors en català, castellà, francès i anglès:

ca als seus llocs! *es* ia sus puestos! *fr* à vos marques! *en* on your marks!
ca llestos! *es* ilistos! *fr* prêts! *en* set!

ca llestos? es ¿listos?, ¿preparados? fr êtes-vous prêts? en are you ready?
ca zero! es icero! fr zéro! en lost!

Els termes aconpleixen sempre una funció gramatical dins l'oració a la qual s'insereixen.

PROCEDÈNCIA DELS TERMES

En qualsevol llengua que considerem, les denominacions dels termes poden haver estat creades a partir de les regles del seu propi codi lingüístic o bé manllevades d'un altre codi (i adaptades més o menys al codi de la llengua que els manlleua).

Recurs bibliogràfic

El llibre *Manual de català científic: orientacions lingüístiques*, de Carles Riera (Ed. Claret, 1993), és una obra fonamental per conèixer a fons aspectes ortogràfics, morfològics i semàntics de la terminologia científica en llengua catalana. També conté informació sobre els mecanismes de creació i adaptació de termes i proporciona un bon nombre d'exemples de gran diversitat temàtica.

Segons això, podem distingir entre:

[1] mots adaptats: mots ja existents en la pròpia llengua, dels quals es modifica el concepte (mitjançant una extensió, restricció o variació del significat, o un canvi de registre).

Exemples

correu, forest, navegar, pirata...

[2] cultismes: mots manllevats del fons històric grecollatí.

Exemples

axil·la, exclusió, humanista, mucosa, urticària, vulcanisme, juvenil, mòbil, natatori, nasal, ocular...

[3] manlleus: mots procedents d'una altra llengua, pròpiament *manllevats* com a *préstec lingüístic*.

Exemples

màrqueting, pírcing, hámster, mòdem (de l'anglès); impedància, plafó, xassís (del francès); autisme, cobalt, dòberman (de l'alemany); bronze, malària (de l'italià); guèiser (de l'islandès); agar-agar, orangutan (del malai); bonsai, kitasato, karaoke (del japonès); còndor, pampa (del quítxua)...

Ampliació de continguts

Tant els *cultismes* com els *manlleus* tenen en comú que procedeixen d'un codi lingüístic diferent del que els acull. Malgrat aquesta coincidència, la separació en dos grups

diferents queda justificada i resulta força útil.

Els *cultismes* són préstecs lingüístics de les llengües clàssiques, que es troben tant en llengües romàniques com en d'altres llengües, per exemple, les anglosaxones. Els parlants de qualsevol llengua romànica, però, no els perceben com a manlleus aliens al seu propi codi. Això és així perquè aquests mots, per integrar-se al sistema, només han hagut d'experimentar una lleu acomodació fonètica i morfològica:

Exemples

baptisme, càtedra, directe, estricte, examen, múscul, òrgan, radi, regular...

Els *manlleus*, en canvi, procedents d'un sistema lingüístic molt diferent (en el cas del català, actualment, sobretot de l'anglès), presenten una grafia i una pronúncia que els fa més o menys evidents, en funció del seu grau d'adaptació:

Exemples

bàsquet, dúmper, esport, esquaix, esquetx, fàding, handbol, handicapar, hippy, hoquei, rècord, túnel, xoc...

Es coneix com a *estrangerisme* l'etapa primerenca en la llengua d'arribada del mot manllevat.

Ampliació de continguts

Quan dins d'una llengua determinada apareix per primer cop un mot procedent d'un altre sistema lingüístic, aquest terme rep el nom d'*estrangerisme*. Si es donen les circumstàncies adequades, l'estrangerisme pot experimentar un procés d'assimilació que culmina amb la seva adopció com a *manlleu* lingüístic.

Ara bé, filant més prim, els especialistes distingeixen tres classes diferents de manlleus, segons l'origen últim del terme manllevat. Aquesta distinció afecta termes de qualsevol procedència lingüística, però els exemples següents se centren en l'anglès, perquè en el cas del català actualment la majoria d'estrangerismes generadors de manlleus són *anglicismes*.

Els manlleus, doncs, es classifiquen en:

[1] manlleus directes, provinents de mots pròpiament anglesos.

Exemples

big-bang, màrqueting, flaix, bulldog...

[2] manlleus indirectes, que ens han arribat a través de l'anglès com a llengua vehicular, però que són originaris d'altres llengües.

Exemples

te (d'origen xinès), caqui (d'origen persa), fiord (del noruec), guèiser (de l'islandès)...

[3] cultismes recents (també anomenats *neocultismes*), creats contemporàniament en anglès a partir de les llengües clàssiques, i recreats en català fent ús de les mateixes arrels, degudament adaptades.

Exemples

abiogènesi, biodegradable, cibernetica, detergent, ergonomia...

Les formes dels termes poden tenir un origen lingüístic propi o aliè.

10

Argumenta és un projecte dels serveis lingüístics de nou universitats catalanes (Universitat de Barcelona, Universitat Autònoma de Barcelona, Universitat Politècnica de Catalunya, Universitat Pompeu Fabra, Universitat de Girona, Universitat de Lleida, Universitat Rovira i Virgili, Universitat Oberta de Catalunya i Universitat de Vic), que han dirigit els serveis lingüístics de la Universitat Autònoma de Barcelona i de la Universitat Politècnica de Catalunya.

Argumenta ha tingut el suport de la Secretaria d'Universitats i Recerca del Departament d'Educació i Universitats i la col·laboració de la Secretaria de Política Lingüística del Departament de Presidència de la Generalitat de Catalunya.

La unitat 7 d'Argumenta ha estat elaborada per Maria Antònia Julià Berruezo. L'edició d'aquesta unitat s'ha tancat al setembre de 2006.

Si voleu citar aquest material podeu fer-ho de la manera següent:

Serveis lingüístics de la UB, UAB, UPC, UPF, UdG, UdL, URV, UOC, UVIC. *Argumenta* [en línia]. Barcelona: setembre 2006 [Data de consulta: dd-mm-aa]. Unitat 7. Vull dominar la terminologia. Disponible a: <<http://www.uab.cat/servei-llengues>>.

Els continguts d'Argumenta estan subjectes a una llicència Reconeixement-NoComercial-SenseObraDerivada 2.5 de Creative Commons.

